

ניצוץ אחד

בה"י
פרשת דאה תשפ"ו

ניצוץ אחד ופרפראות יקרות משיעורי מורנו
הגה"ח ר' דניאל חיים אלתר שליט"א
ראש ישיבת 'פני מנחם' בעיה"ק ירושלים תובב"א

יו"ר בסיוע הנגיד הרבני המפואר
הרה"ח ר' מאיר מלניק ומשפ' שיחיו
ברוקלין - ניו יורק

ס-י
החג: 6:55
סביב: 8:08
ר"ח: 8:46

ר"ח אלול: ה'ה, הסולח: יום ה' 8:15

רזא דאחד
שיחות ודרשות

להקדים לשוב בתשובה ולזכור להודות תמיד על טובות הבורא

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' וגו'. והקללה אם לא תשמעו וגו' (דברים כח).

בשעת טובה אין זוכרים מה'

הדיוקים ידועים, מה היה המקרא חסר לולא ההקדמה 'ראה אנכי', יכול היה לפתוח ולומר 'לפניכם ברכה וקללה'. גם, מה יתרון באומרו 'אנכי נותן', ומהי ההדגשה בתוספת 'היום'. ודאי כל אלה ללמדנו באו, הנה, לכל אדם יש זמנים של טובה וברכה, כאשר חייו הולכים למישרין, אך לעיתים יש לו זמני חסרון של צרה וצוקה ח"ו. כאשר הוא מחוסר בפרנסה או ברפואה, או בשידוכי בניו ובנותיו הקשים 'כקרעית ים סוף' (סוטה טז). ועל כולנה, נסיונות וקשיים ברוחניות, עד כדי ירידה ונפילה במדרגות התורה והיראה, וחשך עליו עולמו. ובעוד שבעת צרה וצוקה, טבע האדם תיכף להיזכר בהשגחת ה' המנהיג את כל העולם, ולזעוק לשמים, רבונו של עולם, למה יגרע חלקי מכל בני אנוש, מדוע מר לי וחושך לעיני. לא כן בעת שטוב לו, שאז הוא שוכח שגם הטובה הזאת - בתוך שאר רבבות נסים ונפלאות ללא יוצא מן הכלל - באה מאותה השגחה עליונה ויוצאת מידו הגדולה והרחומה של אבינו שבשמים.

וכמשל העולם הידוע על מי שנצוד במגדל גבוה וביקש שהעוברים ושבבים למטה ברחוב העיר ישימו לב אליו שהוא כלוא למעלה, אך זעקתו לא נענתה ולא שמעוהו עד למטה. משכך השליך מטבעות למטה, סבר שכשיראה האנשים מטבעות מושלכים, ירימו עיניהם לדעת מי זה הממטר עליהם שפע מטבעות. אך גם זאת לא הועיל, עד שהוכרח להשליך אבנים מחלון חדרו. אז, ברגע כמימריה כבר הרימו העוברים את עיניהם לראות מי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן...

'אנכי נותן' בין טוב ובין רע

בא וביאר הרה"ק רבי מרדכי יוסף מאיזביא זצ"ל בספרו 'מי השילוח' (פסוקים), שיסוד זה - הכתוב מלמדנו. כשם שבמצבי קושי, זוכר אדם ופונה אל ה' בבכי ובתחנונים. כל שכן, בזמנים הטובים, כאשר זוכה לקבל השפעות טובות, עליו לזכור כי הכל מאת ה' יתברך הגומל חסדים טובים. והכי קאמר: 'ראה' והביטה, אשר 'אנכי נותן לפניכם היום, ברכה וקללה' - גם את הברכה וגם את הקללה אני הוא זה המביא עליכם, למען תדעו שלא רק הקושי - 'הקללה' - בא מאתו יתברך, אלא גם הטוב שיש לכם - 'הברכה' - גם זה אני הוא הנותן לפניכם היום.

השתא אתי שפיר הפלא ופלא מה שדקדקנו בייתור התיבות 'ראה אנכי נותן'. ואף יתפרש בזאת תיבת 'היום' כראוי, שכן חלק מההתבוננות האמורה היא - 'היום' - הבט וראה כמה טוב יש ביום הזה בלבד, על כל נשימה ונשימה, על קורת גג, על הבנים והבנות, על המזון ועל הזכות להתפלל ולעמוד לפניו באיזו השגה שתהיה. ומה לך רק מתאונן וגונח הלא הנה הטובות שנעשו לנו ביום זה בלבד אינן נמדדות ונספרות בכלל, כל שכן הטובות התמידיות, 'נסיך שבכל יום עמנו'. עליך לזכור את בוראך בכל הטובות הללו, לכל הפחות כמו במקרים הרעים, ולהודות לו על כל פרט ופרט.

הזכר את הטוב - אינו סובל מרע

זאת ועוד, פעמים שהאדם שוכח מבוראו מתוך קופה של בשר ומרוב טובה, ומוכרח הוא לקבל יסורים חלילה כדי שיזכור שיש מנהיג לבירה, אבל כאשר האדם זוכר את חסדי הבורא, ומרים עיניו למעלה כבר 'כשנופלים עליו מטבעות', אין צורך להענישו ולהשליך עליו אבנים, שהרי הוא זוכר בלאו הכי מאדון הכל, וראוי הוא תמיד לשפע טובה ללא הרף.

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה (דברים יא, כו)

אנכי - ברכה או קללה

פירש המאור ושמש' את הכתוב, על פי דברי המגיד מזלוטשוב זצ"ל, שאמר על הפסוק 'אנכי עומד בין ה' וביניכם' (על ל. ט), שהאנוכיות של האדם, שמחשיב ומנשא את עצמו, היא הדבר המפריד בין ה' ובינינו.

בזה מבאר ה'מאור ושמש' הכוונה כאן, 'אנכי', מה שיש בך מדת האנוכיות, יש בזה ברכה וקללה. כי בעת העסק בתורה ובתפילה נצרך האדם להרגיש שכל העולם תלוי בו, כאן יש ברכה באנוכיות. וכמו שאמרו חז"ל (קדושין טז) שצריך שיראה עצמו וכל העולם כאילו חצוי חייב וחצוי זכאי, 'עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. עבר עבירה אחת, אי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה'.

אולם כלפי הסתכלותו ובחינתו את עצמו ביחס לאחרים, בזה 'האנכי' היא קללה, כי אסור לו להרגיש את עצמו שוה וחשוב יותר מזולתו.

היום - ברכה או קללה

הרה"ק רבי חנוך העניך מאלכסנדר זצ"ל פירש (תשנ"ה לוינס), ראה אנכי נותן לפניכם 'היום'. זו היא ההרגשה כי כל יום עשוי להיות 'היום', היינו היום האחרון עלי אדמות. כי הא דאמרינן (עירובין טז) 'חטוף ואכול חטוף ואישתך, דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי'.

ותחושה זו יכולה להיות ברכה ויכולה להיות קללה. שכן מצד אחד אמר הנביא (ישעיה כב ט) 'אכול ושתו כי מחר נמות', שמחשבת המוות הקרוב מפילה את האדם לזרועות הייאוש.

אך מאידך, יכולה היא להביא להיפך, לטובה, כשיודעים שמחר מסיימים את החיים, מתכוננים כהוגן. כמו שאמר התנא (אבות טז) 'ישוב יום אחד לפני מיתתך', וכמו ששאלו תלמידיו את רבי אליעזר 'וכי אדם יודע אימתי הוא מת שיעשה תשובה?' אמר להם: 'לא כל שכן, ישוב היום שמה ימות למחר של אחריו, ונמצאו כל ימינו בתשובה' (קידושין טז ב).

כך שיש בזה ברכה וקללה, 'החיים והמוות נתתי לפניך, הברכה והקללה, ובחרת בחיים' (לך לך טז).

את הברכה אשר תשמעו (דברים יא, כו)

ברכת השמיעה

פעם נפגשו הרה"ק הכנסת מרדכי מסאדיגורא פשעמישל זצ"ל עם הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל, וה'כנסת מרדכי' שוחח בשקט כדרכו בנוסח רוזין. הואיל והגאון רבי מאיר אריק כבר היה בא בימים וכבדה שמיעתו, ביקש ואמר: 'אינני שומע, אבקש שהרבי יגיב קולו מעט ויברכני'. אמר ה'כנסת מרדכי (מסילת, כל עמל עז): 'את הברכה אשר

תשמעו', הנני לברך את כבודו, שישמע היטב. בזה כיבד את שתי בקשותיו כאחת.

באבישקע ברכות

שוב היה מעשה שנפגש הגאון רבי מאיר אריק עם זקני האמרי אמת', וגם בהזדמנות זו ביקש ברכה. איחל לו האמרי אמת' ברכת בריאות איתנה. נענה ואמר: 'וואס ווינטשט איהר מיר באבישקע ברכות' - [למה תברכני בברכות של סבתא], אני חפץ בברכה על יראת שמים... אף זהו רמז בהאי קרא: מהי 'הברכה' - 'אשר תשמעו' בקול ה'.

כי אם אל המקום

אשר יבחר ה' (דברים יב, ח)

מחיקת השם במקום המקדש

כתב החיד"א בספרו 'נחל קדומים' (ב נסח רבי דוד חז"ל), שהרי מהפסוק הקודם למדו חז"ל (סנהדרין ט) שאסור למחוק את השם ולנתן אבן מעל המזבח. שנאמר 'אבד תאבדון', וסמך ליה 'לא תעשון כן לה' אלוהיכם'. לכן הוסיף הפסוק כעת, 'כי אם אל המקום אשר יבחר ה'', כי במקום המקדש היה דבר שבו הותר למחוק את השם. שכן כדי להטיל שלום בין אש לאשנתו, התיירה התורה לכתוב את פרשת הסוטה על הקלף, ולמחוק אותה אל תוך המים (עי' חספתא שנת י"ב פס דף ארץ, פק ש"ס ט, שנת קטן: ויטד).

כיוצא בו פירשוהו אחרים (עי' מלא השמה, ויטד) על אותה שעה שכרה דוד שיתין (סוטה ט) שאז נאלץ לכתוב שם על חרס, כדי שהתהום לא יעלה וישטוף את העולם.

השמר לך פן תעלה עלתיד

בכל מקום אשר תראה (דברים יב, ג)

אליל הנראה ואינו רואה

סיפר האברבנאל (ישעיה מה יד) מעשה ביהודי שהלך והתדרדר עד שסופו שנשמתו רח"ל. לכשנשאל מה ראה על ככה לעזוב את דת אבותיו, ענה ואמר: קל לי לעבוד אלוהים שאני רואה אותו והוא אינו רואה אותי, מאשר לעבוד אלוקים הרואה אותי ואינני רואה...

על פי זה דרש הבן איש חי' (ער יסף מו, תרע"ט) שבא הפסוק כאן להזהיר מעבודה זרה, 'השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה'

עץ חיים היא למחזיקים בה ותוספיה סאשר
פרנס חודש מנחם-אב

האשה החשובה סרת זתבה ברוקמן ע"ה בת הרה"ח ר' חיים שמש קופמן ז"ל אשת זצ"ל ונכדו ר' אברהם סרדיני ברוקמן שליט"א נפ"ק ב' כ' בסנח"א אב תשפ"ג, תנצ"ה
הנצח על ידי בנה הנכבד הרה"ח ר' ישראל שמש ברוקמן ומשפ' שליט"א, סעודי התורן ומנציבי הסבון ותוספיה
זכר הפעם התורה והחסידיות תא עליו נשמתו, ותעשו לכל יוצא לראות הצלחה וס"ל בכל מעשי ידיו, דוב נחת וברכה, כבדות נוסף ונחורא סעליא, ואז שוב וחסד ידרפוס כל חסידים

אתה, דהיינו בבית האליל שרק אתה רואהו והוא אינו רואה אותך. אותו רואים מכל מקום, והוא 'עיניים להם ולא יראו' (תהלים קמ"ו, ה: קל"ה טו).

פִּי יִרְחִיב ה' אֶל־לִּהְיָ אֶת גְּבֻלְךָ בְּאֶשֶׁר יִדְבֵּר לָךְ... פֶּכֶל אֹת נִפְשְׁךָ תֹאכַל בָּשָׂר
(דברים יב, ב)

לימדה תורה דרך ארץ, שלא יתאוו אדם לאכול בשר, אלא ממנו רחצת ידים ועושר

מבחן רוחב הארץ

הרבי ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל פירש בספרו 'תפארת יהונתן', דאמר קרא 'על מה אבדה הארץ, על עזבם

את תורתך אשר נתתי לפניך' (ירמיה טו, יא-ט), ולכאורה, למה אמר 'אבדה הארץ', הרי 'הארץ לעולם עומדת' (עי קל"ה טז, ז). ויותר נכון היה לומר 'על מה אבדו מן הארץ'.

אלא שארץ ישראל נקראת 'ארץ הצבי' (ירמיה ג ט), דפשטא וגמדא (עיטן ט), ואמר קרא, כי אם אתה רואה שאבדה הארץ מגודלה, שהצטמקה, אות הוא כי עזבו בניה את התורה. אך מאידך, כי ירחיב ה' את גבולך' שתתפשט ארץ ישראל ותגדל יותר, זהו סימן מובהק שדברים בתורה כהוגן. וזהו שאמר 'בכל אוות נפשך תאכל בשר', כי אז אכן תוכל לאכול בשר ככל אוות נפשך, שהרי אמרו חז"ל (פסחים מט:) עם הארץ אסור לאכול בשר, ועתה אדרבה אכלו בשרא דתורא ללמוד כהוגן (עי ד"ק עב).

ועשית עליך חֶפְזָא וְהָדָם

(דברים יב, כז)

זוכה מעצמו ומתאוותיו

ביאר אבי אבא האמרי אמת' זצ"ל (תפ"ו ותל"ב ד"ה ועשית: תל"ב ד"ה רק) מה שאמר 'עולותיך' בלשון נוכח, היינו הכוונה לאדם המקריב מעצמו ומבשרו להקב"ה.

וכאשר הגיד אדאמו"ר ה'פני מנחם' זצ"ל (תשל"ב ד"ה בפרשה: ועל) את הדבר בשמו, היה מוסיף לפרש כי הבשר והדם הכוונה למדות ולתאוות.

רוא דאחד - המשך מעמוד א

אלא כבר מעכשיו הרבו פעולה ותפילה שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה 'לברכה ולא לקללה'. וכאמור, הדבר אפשרי על ידי הכרה מתוך הטובה כי הכל מיד ה', שאז אין צריך יותר לקללה.

ש'ש' אש'רי

והנה אמרו חז"ל (ד"ה טו) 'אדם נדון בכל יום'. רמזו לנו חכמים בזה, שיש לזכור את יום הזכרון, יום הדין - בכל יום. להוציא מלב אותם המאחרים ומתעוררים לתשובה רק בעת שכבר עומדים בתפילה בראש השנה, או בסמוך ונראה, בימי אמירת הסליחות בחודש אלול. לזה אמרו 'נדון בכל יום'. והחכם עיניו בראשו, ומתעורר לבקש סליחה בכל יום, עוד בטרם בואם של הימים הנוראים.

מה נפלא להעמיס דרוש זה במאמר חז"ל (ברכות ד) 'אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא, כל האומר תהילה לדוד בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן העולם הבא'. ומה הענין בשלש פעמים דייקא [ור"ש פירש כנגד שלש תפילות]. ויש לומר שרמזו לנו על שלשה זמנים, שבהם נהוג עלמא להתעורר בתשובה. וכנגד שלש כתות אלו נאמרו הדברים.

יש מי שמתעוררים בתשובה רק בעצם יום הדין, בעת שאומרים 'אשרי' בראש השנה - כאשר קול השופר כבר נשמע ברמה, ונמס לבבו בקרבו וזועק אל ה', ועליהם נאמר (תהלים פט, טו) 'אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון'.

לעומתם, יש המתעוררים לפני כן, בתחילת ימי הסליחות, כאשר מקדימים במוצאי מנוחה ופותחים באמירת 'אשרי'. וכעין מה שדרשו חז"ל (ברכות זב) שחסידי הראשונים, היו שוהין שעה אחת קודם התפילה, ואמרו בגמרא, שהוא הדין לכל המתפלל דצריך לשוהין שעה אחת קודם תפלתו, שנאמר 'אשרי יושבי ביתך'. או אז, קודם התפילה וקודם אמירת הסליחות מתעוררים בתשובה ותיקון המעשים.

אך לכל לראש, הזריזין מקדימין להתעורר בתשובה עוד לפני ימי הסליחות. ועליהם הכתוב אומר (משל"ה טז) 'אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום', שבכל יום ויום הוא מתעורר לשוב אל ה'. קל וחומר בארבעים יום של ימי הרחמים והרחון, כמנין ל"ה, וכמרומו בפסוק (שיר השירים ג, א) 'אני לדודי ודודי לי'. אשרי לו לאדם זה, השומע בימי ל"ה לשקוד על דלתות התשובה.

לפיכך אמרו חז"ל, לומר 'אשרי' - 'שלש פעמים', שעל האדם לזרז עצמו בתשובה כבר מהעת הראשונה, כדי שיהיו בידו שלשת הזמנים האמורים.

'היום' - ברכה'

כ"ק אא"ז אדמו"ר ה'שפת אמת' זצ"ל (חשנה לזוכה בהקדמה) הביא מה שאמר הרה"ק הרבי ר' הענין מאלכסנדר זצ"ל - 'בשם הרב זצ"ל' [הכוונה לה'חידושי הרי"מ' או להרה"ק מקאצק] ובשם הרה"ק רבי מאיר'ל מאפאטא זצ"ל, לפרש הפסוק (ספרי טו, ח) 'ותירוש ינובב בתולות'. חודש אלול - מזלו 'בתולה', ו'תירוש' - אותיות 'תשרי', מכאן 'שעל ידי אלול יכולין לבא לתשרי'. כי העבודה בחודש אלול פותחת לאדם גיב שפתים, שיוכל לדבר לפני ה' בחודש תשרי כראוי.

מאמר זה - 'שעל ידי אלול יכולין לבא לתשרי' - הוא נר לרגלנו לכל עבודת החודש. ובכלל, שיזכור האדם, כי בכל יום מזדמנת לפניו שעת הכושר, שאין לה דוגמא נוספת כמותה, כמובא בספר יצירה (פתיחה טל"ה) 'שאיין לך יום שדומה לחברו, ואין צדיק דומה לחברו, ואין בריה דומה לחברתה. וגם עוד, שכל הנבראים הם כולם לצורך גבוה, כי אין ניקת כולם שווה וגם אין תיקונם שווה' (עי פ"ק חיים שער ג פ"ק ט).

וגם על זה התורה מעוררת לאדם בפסוק זה, 'ראה אנכי נותן לפניכם היום - ברכה'. בכל יום יש ברכה בפני עצמה, 'אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום', לעבוד את ה' באמת ובתמים, כל יום וענין עבודתו, דבר יום ביומו.

יהי רצון שזוכה לראות עין בעין 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה', ולהתכונן כראוי לימי הרחמים והסליחות הבאים לקראתנו, אכ"ר.

(משנה מתוך שיחת ספרים שלישית פרשת ראה תשפ"ג)

ומרומו הדבר ב'תרגום יונתן' שפירש, 'דאנא מסדר קדמיכון יומא דין - ברכתא וחילופה', כלומר, הרעה היא חלף הטובה, דהיינו, כאשר הברכה אינה מולידה את תכליתה - להכיר ביד הבורא המנהיג, יש לזה תמורה וחילופה - קללה חלילה, שאז ממילא כבר יכיר בבוראו. אך החכם עיניו בראשו ומקדים לדעת את ה' ולהכיר טובה, ונפטר מ'חילופה'.

על פי זה יתורץ מה שדייקו המפרשים (בעל הטורים, אור החיים, ר"ס, ושר) בכתוב, מפני מה בברכה כתיב בתורת ודאי 'את הברכה אשר תשמעו', ואילו בקללה כתיב בלשון ספק, 'ואת הקללה אם לא תשמעו'. אלא שהכי קאמר, הברכה באה בוודאות כאשר שומעים לקול ה'. כי מי שרואה בתוך הברכה את יד ה' - מובטח לו וודאי שהטובה תמשך ותמיד יהיה בצד הברכה. אבל הקללה תלויה, אם ישמע לקול ה' מתוך הברכה - היא לא תבא, אם לא תשמעו ותמשיכו לצעוד הלאה בלא תשומת לב מי הוא הנותן כח וחיל, ממון וחכמה, עושר וחיים - אז תבא 'חילופה' כדי להבהיר שיש כאן בעליהבית, ואית דין ואית דין. כי אחד כזה אין ברירה אחרת זולת להטעימו ממקל חובלים, במטרה אחת לקרבו אל ה'.

כלל זה נשמע לן ממאמר חז"ל (ברכות זב) 'לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל'. והיינו, בטרם שאדם מתפלל על עצמו שימלא לו ה' משאלותיו, חסרונותיו ורצונותיו, יקדים לסדר שבחו של מקום, ולזכור טובותיו. וכדאיתא עוד בדברי חז"ל (פסחים פד): 'לעולם יקדים אדם תפילה לצרה'. כלומר, שיקדים בתפילה והודאה בטרם הוא מתפלל על צרה. והענין הוא, כאמור. כי אם יודה על הטובה, ממילא תמנע ממנו הרעה ולא תצטרך לבוא עליו להזכירו כי יש אלוקים בארץ, וממילא לא יצטרך להתפלל עליה, אחר שכבר גילה את ה' מרוב טובה.

'אנכי' - נתון לפניכם

הרה"ק הרבי ר' ברוך ממעזיב' זצ"ל (ספר טו"ט דמורא) פירש המקרא הזה, על דרך שרמזו חז"ל (פסח ק) בנוטריקון תיבת אנכי' (פסח כ ט), 'אנא נפשי כתיבת ייבית'. דהכי קאמר הכא 'ראה אנכי נותן לפניכם היום', - אני נותן את עצמי לפניכם.

ולחומר תבאר יפה הכוונה שהקב"ה נתון כביכול לפני ישראל. שכיון שביד האדם לקבוע אם לברכה או לחילופה, הרי שמדת הקב"ה מסורה בידיו, אם יבין מתוך טובה - יטיב עמו הקב"ה עוד, ואם לא, יצטרך להבין מתוך הקללה חלילה. הרי שהנהגת הקב"ה תלויה כביכול בידו.

להקדים תשובה כבר בחודש אלול

דבר בעתו מה טוב, לקרא פרשה זו ולהתבונן בהוראה היוצאת ממנה, מיד בכניסת חודש אלול, ימי הכנה ליום הדין. וכבר בטרם יבואו ימי הדין, מן הראוי שכל אחד יעורר לבבו, ויעשה חשבון בנפשו לתקן מעשיו, להרבות בתפילות ובמעשים טובים, ולהוסיף בלימוד התורה. ולא להתמהמה עד בוא יום הדין הגדול, שבו דנים את כל מעשי בני אדם, לחתום גזר דינם.

כזה הטעם במליצה הרה"ק בעל ה'דמשק אליעזר' מוינץ זצ"ל [גלב"ע ב' באול תש"ן] (עי אלוותים של לויקים מועדים א חשנה אל"ט עמ' א, ועי' ס"א ברכה, פ"ר כי חטא שמיא כן בשם אביו דרבי יצחק, קצין שירות קדש לבעל הבית אברהם. אל"ט א"ת ב' בשם אביו דרבי שמואל): 'ראה רעוא קמיה דתשרי על עמיה' (פיוט האר"ל לפסחת ליל ט"ק). 'קמיה דתשרי' - רמז לחודש אלול שהוא קודם תשרי, ומבקשים שכעת, כבר בימים אלו, יעורר הקב"ה רצונו הטוב על עמו, ולכתוב לנו שנה טובה ומבורכת, 'דיתענג לשמיה במתיקין ודובשין'. אך ניתן להוסיף גם הוראה לדידך, לעורר את הרצון הפנימי, להתקרב אל ה' כבר עתה - 'קמיה דתשרי' - עוד בחודש אלול, ולא להתמתן עד תשרי גופא.

גם זה מונח בלשון הפסוק 'ראה אנכי נותן לפניכם היום', ובזוהר הקדוש (פ"ה ד"ה זב) איתא 'היום', דא ראש השנה. ופירוש הכתוב לפי זה, כך הוא, 'ראה' - הבט והבן כי 'אנכי נותן היום' - אני נותן לכם את כח ראש השנה 'לפניכם' - עוד טרם יבוא היום הגדול, ימים הרבה לפני כן, מאז ראש חודש אלול, כבר עכשיו אני נותן בידכם להכריע את השנה לטובה או לצד ההיפך חלילה. אל תמתנו אפוא עד לראש השנה,

פרק אחד

משיעורי פרקי-אבות

באמונת חכמים (ו, ו)

אמונה של חכמים

פירש ב'תורת אבות' [מונסטרטש], 'מיט א קלוגע אמונה. אמונת חכמים היינו אמונה כזו שהחכמים מאמינים. לא אמונות תפלות, אמונות הבל, כפתי המאמין בכל דבר.

הייתי מחלף בדרךך ופגע בך
אדם אחד, ונתן לי שלום,
והחזירתי לו שלום (ו, ט)

ובלכתך בדרך

יש להבין מפני מה נקט 'הייתי מהלך בדרך' ולא אמר 'הלכתי בדרך'. עוד יש לדקדק למה אמר 'ופגע' בי, שמשמע בפתע פתאום. וגם למה האריך לומר 'נתן לי שלום והחזירתי לו שלום', שאינו שייך לגופם של דברים. ויש לשאול עוד, אדרבה, מדוע לא הקדים לו רבי יוסי שלום, כמו שמצינו ברבי יוחנן בן זכאי שמעולם לא הקדימו אדם לומר 'שלום', ואפילו נכרי בשוק (ברכות ט).

ויש לומר כי מילתא אגב אורחיה קא משמע לן, שצריכה להיות מחשבתו תפוסה בדברי תורה אף בלכתו בדרכים. וכל אלו הקושיות מיושבות חזק בחברתו. כי הפרש יש בין 'מהלך' לבין 'הולך'. שכן 'הולך' הוא מי שמטרה לגעד ענינו, ולשם הוא חותר להגיע. אבל 'מהלך' הוא המתהלך לאטו שקוע ברעיוניו. וכאשר יצא רבי יוסי לדרך, מיד החל מהרהר ומעיין בשמעתתא, ומהלך בדרך אגב. מהאי טעמא אכן לא הבחין באותו אדם, עד שפגע בו לפתע למולו, ופנה והקדים לו שלום. רק אז נעצר רבי יוסי ממחשבתו, והחזיר לו שלום.

אין מלווין לו לאדם לא
כסף ולא זהב אלא תורה
ומעשים טובים בלבד (ו, ט)

בלתי לה' לבדו

דקדק הגאון רבי יחיאל אבי"ד מוש זצ"ל (שי נילון בית יעקב 83 עמ' 51), אחר שאמר 'אלא תורה ומעשים טובים', מה בא להוסיף ולהדגיש באומרו 'בלבד'. הלא כפל לשון הוא.

אלא, ביאר, להורות בא כי רק תורה ומעשים טובים שנעשו כראוי ובכוונה טהורה, לשם שמים בלבד, הם המלוים את האדם לבית עולמו. 'תורה ומעשים טובים בלבד', כשהם צרופים ומוזקקים, בלתי לה' לבדו, ולא כל מה שעשה מתוך פניות ונגיעות.

שכל העולם בלוי בראי
הוא לו (א, א)

החפץ במתחרים

אנשים הלומדים במטרה להתפאר, אינם מעוניינים שיהיו עוד לומדים כמותם. אדרבה, הדבר נעשה לצנינים בעיניהם, שאז שוב אין להם במה להתפאר. ברם הלומד תורה לשמה, כל העולם כולו כדאי הוא לו, באמרו 'ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם' (מנצח י"א טט).

ומכשרתו להיות צדיק
חסיד ישר ונאמן (ו, א)

לא חסיד שוטה

כתב על כך ה'שפת אמת' זצ"ל, כי בילדותו הגיד לו הרבי ר' חנוך העניך מאלכסנדר זצ"ל הפירוש, כי 'חסיד ישר' דבר אחד הוא. להיות חסיד ישר ולא חסיד שוטה.

שאין לה בן חורין אלא
מי שעוסק בתלמוד תורה
(ו, ב)

המשוחרר מעול העולם

מובא ב'עטרת צבי' לפרש את הביטוי 'עוסק' בתורה. שהוא בבחינת מי שממית עצמו עליה, שזהו כל עסקו ועניינו, ואז שאר כל חללי דעלמא בטלים ומבוטלים אצלו, לא שרירין ולא קיימין. ואכן נאה ויאה לקרותו 'בן חורין' המשוחרר מכל שאר ענייני העולם הזה. אך מי שאינו דבוק בן בתורה, הרי זה חלילה עלבונה של תורה, כמי שיש לו אשה יפה אבל היא סרת טעם, שאינו דבק באהבתה.

ועל הארץ תישן (ו, ד)

שינה בארציות

בעניני ארציות תהיה ישן בין הערים, אל תתלהב לכך בזריזות ועירנות יתירה. כך היא דרכה של תורה.

באימה, ביראה (ו, ו)

אשרי איש שלא ישכחך

סיפר החפץ חיים זצ"ל לבנו, כשהיה הגאון רבי מרדכי בנעט זצ"ל [אב"ד ניקלשבורג] מפלפל עם תלמידיו ושונה להם שיעוריו, הבחינו חדי העין שבחבורה כי בלהט הסוגיא ובתוך פלפולא דאורייתא והנה הוא כאילו רושם באצבעו על השולחן צורת אותיות, בחנו וראו כיצד מצטרפות למילים 'אשרי איש שלא ישכחך' (ברכות זכריות). אף תוך ריתחא דאורייתא, לא לסור מזכרונו יתברך.

פי יקום בקרבך נביא או חלם חלום ונתן אליך אות או מופת

(דברים יג, ב)

נביא השקר ואמו

איתא ב'בעל הטורים' כי 'בקרבך' עולה בגימטריא 'זו האשה'. וצריך ביאור מהי המשמעות בכך. ובפשטות כוונתו לדברי הספרי (פס) דלא תימא דהוא רק באיש, אלא 'בקרבך', לרבות אף את האשה.

אכן באמת נראה יותר נכון מה דאיתא (תורה שלמה [שיק] כ"ו, ז. בשם הגר"ע זצ"ל ובס' שמש לחמו שראה כן בדפוס) כי במקור היה כתוב 'בקרבך נביא' בגימטריא 'זו האשה ובנה', כשהכוונה לאותו האיש ואמו. שהקדים הכתוב להזהיר ממסית ומדיח איום זה אשר ברבות הימים יעמדו מאמיניו ויענו קשות את ישראל בנסיון להמירם על דתם. ואין זה אלא 'כי מנסה ה' אלוקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלוקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם' (דס"ד). ובזה יובנו היטב דברי 'בעל הטורים'. אלא שכדי להינצל מעין הצנזורה האורבת השמיטו את המילה האחרונה והצפינו את הכוונה.

אחרי ה' א-להיכם תלכו ואתו תיראו ואת מצותיו תשמרו

ובקלו תשמעו ואתו תעבדו ובו תדבקון (דברים יג, ה)

רבים נגד המסית

לעיל (י, ט) הוא אומר 'את ה' אלוקיך תירא, אותו תעבוד, ובו תדבק, ובשמו תשבע'. ומאי שנא הכא ששינה הכל לדבר בלשון רבים.

מסופר (פי' אספ' מנחמים, לו, דבריו בנפיקא המולה), כי כאשר שוחחו עם 'האמרי אמת' זצ"ל בענין ייסוד תנועת 'אגודת ישראל', הסביר כוונת קדשו, כי במקום שיש מסית ומדיח אין אפשרות שכל יחיד ילחם נגדו בכוחות עצמו, אלא חייבים לאחד את כל כח הציבור ויחד ללחום נגדו. לכן בפרשת מסית שינה הכתוב ללשון רבים.

נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך (דברים יג, ז)

תגלית 'חדשה'

מפרש רבי יעקב צבי מקלנבורג זצ"ל בספרו 'הכתב והקבלה', כי דברים אלו הם מדברי המסית. שאם תענה למסית: אמור נא לי, אם הצעתך לעבודה זרה אכן כה נכונה, שמא תוכל להסביר למה לא עשו כן אבותי. לכן מקדים הוא מיד באיוולתו, שהוא פשוט מחמת שלא ידעו מזה, אבל אילו ידעו - ודאי היו סוגדים לה. כך דרכם של מסיתים, תמיד הם כביכול 'מגלים דברים חדשים', ומלבישים את ההבל בעטיפה חדשה ובעלת ענין. 'יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, כבר היה לעולמים' (פי' קהלת א, י).

בנים אתם לה' א-להיכם (דברים יד, א)

אתם אפילו מוטעין ומזידין

איתא מהמגיד מקו'ניץ זצ"ל (פי' שרפי קדוש ח"א רנ"א וענינים שונים. ישראל לאות. ועי' שפתי מיק, אטור כח) וכן מפורסם מהרבי ר' בונם מפשיסחא זצ"ל (פי' פני מנחם ש"ס משע"ר נגלל ושר) [וכבר איתא בן מעוד צדיקים], על הפסוק (ויקרא כג, ט) 'אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם', דרשו חז"ל (ר"ה ס"א), מדכתיב 'אתם' וקרינן 'אותם', למידרש 'אתם' אפילו שוגגין, 'אתם' אפילו מוטעין, 'אתם' אפילו מזידין. ואמר על כך המגיד, ומה אם במקום שנאמר 'אותם' אלא שנכתב בלא ו', קרינן 'אתם' אפילו שוגגין ומזידין ומוטעין, על אחת כמה וכמה כאן, שגם הקרי וגם הכתיב הם 'בנים אתם לה' אלוקיכם', שוודאי הכוונה אפילו מוטעין, שוגגין ומזידין. שתמיד נשארים בבחינת בנים (פי' קדושין ט. וז"ל הרשב"א ח"א סי' קכ"ד ורמב"ם, כ"ב י. ובח"א מהרש"א ד"ה א"ל).

הוסיף אדמו"ר הפני מנחם זצ"ל מליצה בלשון הכתוב (פסוק ת. ט) 'אתם כתבו על היהודים כטוב בעיניכם'. ה'ואתם' הזה, יש לכתוב על היהודים באופן הטוב ביותר, לידע ולהודיע כי הם בניו אוהביו.

אך את זה לא תאכלו ממצעלי תגרה

וממפריסי הפרסה השסועה (דברים יד, ו)

השסועה - צריה היא שיש לה שני גזין ושתי שדראות

כשהשכל חצי מהגוף

דרש הגאון רבי אלכסנדר זושא אלישיב זצ"ל [רבן של צאריי וחוטמיסק, מתלמידי הגאון רבי איסר זלמן מלצר] (פי' אפ"ק סעקן תשס"א), למה טמאה היא זו, אלא לפי שמדת גופה כפולה ממדת ראשה. כאשר החומר עב וכפול מהראש, הרי שאין המוח שליט על הלב, וסימן טמאה הוא.

